

ՕՐԱԳԻՐ ՉՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՀԵԳԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՉՄԻՒՌՆԻԱ ՈՒՐԲԱԹ 3 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 1854

Թ. Ի. 482

ՉՄԻՒՌՆԻԱ, 3 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ

Լեզուի և Վարդապետի մէջ ահագին պատրաստութիւններ կը լինէին միշտ և բազմաթիւ դժբեր կը ժողովուրդի խորմի դաշնակցաց բանակը զորացնէր և համար . որովք ձմեռը յիշեալ թերու կղզւոյ մէջ պիտի անցնեն : Ըրեւելք գալու պատերազմական դանդաղ պաշարաց և զորաց շատութիւնը այնքան մեծ է, որ Լեզուի և Վարդապետի տերութեանց շագնաւ երբ և նաեւրը գանձք փոխադրելու բաւական չըլլալով, մասնաւոր ընկերութեանց շագնաւ երևաւ և վաճառականի նաւեր վարձքի բռնուեցան : Փայտէ բազմութիւ շարժական սուները ապսպրուեցան . որոց իւրաքանչիւրը 20 հոգի պիտի կրնայ առնուլ և կրնուի թէ 20 հոգար զնստորաց բնակութիւ համար այս տեսակ տները շուտով պիտի պատրաստուին և խաղով պիտի յուզարկուին :

Լեզուի ներքին գործոց տեսուչ ըրտ Ռէլմորսթրին փարիզ երթալը և Նաբոլէոն կայսեր ըրած այցելու թիւնը, կը հաստատեն թէ քաղաքական մեծ նպատակ մը ունի . որ անտարակոյս խաղով դաշնակցաց բանակին մեծ ուժ տալու համար է : Եւ որ մը տարածուեցաւ թէ այս երկու տերութեանց մէջ դաշնադրու թիւն մը հաստատուելու վրայ է, որովպէս Վարդապետ 100 հոգար նոր զորք յուղարկէ և Լեզուին 150-200 միլիոն ֆրանք վճարէ անոնց ծախսոցը համար : Թէ ինչպէս պիտի շարժուին . Կ'վերայ այս ամենայնի ոչ ոք կերպի թէ Բեռլին թիւ գերակամին Փարիզ երթալը այսպիսի կամ ասոր նման գործոց մը համար եղած չըլլայ :

Եւ այս ամեն տեղեկութիւններէն կրտեսնուի որ դաշնակց տերութիւնները հաստատուն որոշում մը ըրած են ամենայն զորութեամբ և յարասու ու թիւս մը շարս նակել զարգանալը : Ռուսաց

կառավարութիւնը ևս ամենայն ճգամբ կաշխատի և գրեթէ իւր բոլոր զորութիւնը կը ժողովէ խաղով մէջ, դաշնակցաց ահագին յարձակմանը գեղձ գնելու համար : Հետեւաբար տարակոյս չի այ թէ պատերազմը տակաւին շատ պիտի երկարի . մասնաւոր որ Վաստրիան և Վրուսիան իրենց չէզոք կոչութեանը մէջ առայժմ հաստատուն կրնան . և ըստ երևմանց կըստական պատերազմին ելլը տեսնելու :

Ի վերայ այս ամենայնի խողողութեան անկէ կարութեանց վայտը ևս զորոց կը լլայ : Եւ յուրը թէ պէտեւ հիմնաւոր չեր իր բայց և այնպէս սիրելի է մեզ յիշատակել . քանզի առաջին մարդոց անհնար կամ խիստ դժուար երեկանը Վրուսեաց առջև հնարաւոր և խիստ դիւրին է : Սոյոգը այն է, որ Վրուսիայ դաշնից իւր ամեն հնարաւոր ճգումը Կ' գործ կը դնէ այս ամենայնի հաշտութեան պայմանները դիւրացնելու . զիտրոց և իցէ կերպի :

Եւ յիւ թիւ վրայ Վերլինն նոյն մը բերի 25 ամսաթուով այսպէս կը դրեն :

«Վրուսիան Վրուսիան անուն օրագիրը՝ արեւելեան խնդրոյն վրայ երկար յորուած մը կը հրատարակէ . որուն մէջ կրէ թէ Բեռլինը պիտի դաշնից իւր ազատ կամօքը ընդունեցաւ հաշտութեան երաշխաւորութեան չորս հիմնաւոր պայմանները . և այս իւր ընթացքովը ցուցանուի թէ արտաբար և արդար զոհեր ընելու վստի խաղաղութեան» :

Ս' էրը ըսինք թէ . «Հաշտութեան այս լուրը հիմնաւոր չեր իր» . յետագայ յորուածը . որ Վրուսիան նոյն մը բերի 18 թերթին մէջ հրատարակուած է, մեր ըսածին հաստատութիւն կուտայ :

«Վրուսիան ունի մը այսօր ըսելու Կ'վերայ դեռ պանական անվերջանալի վիճարանութեանը որ կը լլայ գերմանական կառավարութեանց մէջ :

Վերլինն ընդունած մեր մասնաւոր նոստիկները կը հաստատեն լրագրոց ըսածնէրը Կ'մասին յօժարամտութեան Ռուսիայ որ ունի բանաստեղծութիւններ ընելու գերմանական տերութեանց հետ Կ'վերայ հիման չորս երաշխաւորութեանց : Կերեխ թէ այս լուրը ընդունուեցաւ Կ'վերլին իրաւ նախագու շահութիւն մտտաւ որ հաշտութե մը : Սակայն յայտնի է որ այսպիսի խօսքերով Ռուսիան պարզապէս ժամանակ չաչեւու կաշխատի : Ռուսաց կառավարութիւնը մտերմութե չի ստիք գերմանական տերութեանց . և այս բանը յայտնի կը տեսնուի Վրուսիան վրէժարար ըստած լրագրոյն մէջ յորուածէն . որ մեծ աղբիւր թիւն ըրաւ ամենուն վրայ : Վրուսիան գերմանական տերութիւնները կրնան խաբուիլ այսպիսի յայտարարութեանց առջև . որ պաշտական կերպիւ կը հրատարակուին Կ'վերայուրի :

«Այսօրը աշխարհալուր-ի-ններ ընելու իւր խաղաղութիւն բռնէ . բայց մասնաւոր իւր պարտք պիտի կատարէ . որ է վերահասարակ Վրուսիայ վրայ Ռուսաց աղբիւր-ի-նը . որ ամենակարգաւոր է վստի կիմարութեան ճշմարիտ բարեկարգութեան մը : Ռուսիայ արեւմտական պարտաւորութիւնն է վերանորոգել Վրուսիայ իրաւ ներքին գործերը և հասարակ վրայ յիշեալ ներքին մէջ : Վերջուպէս Վրուսիան Վրուսիայ պարտաւոր և պարտաւորութեան ըլլալով, անոր յանդամ է որ պանական Վրուսիայ գործերը պանական է անվստապանէ : Ռուսիան Վրուսիայ այժմ իւր այս բարձր պաշտքը Կ' գործ դնէ Բայց մասին կամայոր պարտաւոր մը . որ Վրուսիայ-ը իշխանապետութիւնը պիտի խորապէս և վստի պիտի սայ օսման արտապետութեանը» :

Ս' ըսինք լրագիրը յետագայ նամակը կը հրատարակէ . զոր Նաբոլէոն կայսրը յուղարկած է Կ' խաղով Վրուսիայը ընդհանուր զորապետին որուն իւր խնդակցութիւնը կը յայտնէ նոյն մը բերի

ՔԱՂԱՔԱՔԱՔԱՔԱՔԱՔ

ՄԵԾԵՐՈՒՆ ՎԻՃԱԿԻՆ ՎՐԱՅ

1. Վրուսիան ճշմարտապէս ճանչնալու համար . ապա պատկերին մէջ մտածէ անիկա :

Վարդապետ մէջ կը մըրթի բռնութեամբ մէկ ան ճանօթ կողմի մը մէջ ինչպէս . որուն բնակիչներուն թագաւորը կորստութեամբ ըրալով անիկա փրկուող երբ մը վրայ էին : Եւ որովհետեւ դիպուածը անանկ բերաւ որ այս մարդուս թէ հասարակ և թէ գեղքը անոնց կորստեցուցած թագաւորին նման էր . թագաւորին գտանքը ըսելով ասիկա բռնեցին . և բոլոր ժողովուրդը ասիկա իբրև թագաւոր ընդունեց : Առաջները ինչ ընելիքը չէր գիտեր . բայց վերջը հաճեցաւ ինքըզինքը իր բարեբաղդութեան ձեռքը թողուլ . իրեն ինչ յարգութիւն ըրին նէ ընդունեց . և թող տուաւ որ զինքը իբրև թագաւոր բռնեն :

Բայց որովհետեւ իր բուն վիճակը չէր մտնար . միշտ այն ալ աչքին առաջն էր որ այն մարդոց կորստեցուցած և փնտռած թագաւորին ինքը չէ . և իրեն ինչ պատիւ ըլլայ նէ . և նոյն իսկ թագաւորութիւնը իրենը չէ : Առաջ երկու կերպ խորհրդածութիւն և մտմտաւք ունէր . խորհուրդին մէջ այն էր . որով թագաւորութիւն կրնէր . և մեկալը որով իրեն բնիկ վիճակը և ինչ ըլլալը կը ճանչնար . և եղած աստիճանին մէջ զինքը զընտը միայն բաղդն ու դիպուածը ըլլալը գիտեր : Եւ յիւ երկրորդ խորհուրդս իր մտքին մէջ կը զարգէր . և առաջինը կը բանար . ժողովուրդին հետ վարկը . առաջին խորհրդաւ ճուրճանը վրայ էր . ինքնիրեն հետ երկրորդով

կը վարկէր : Վրուսիան հիմա ձեռքը գանձութեան և տիրած հարստութիւնները . այն մարդուն այն թագաւորութիւնը ձեռք ձգելէն ուրիշ կերպ մէկ բաղդ մը և դիպուած մը չի կարծես . գունքից և քու բնութեանց ստոր բնաւին իրաւունք մը չունէ իր . ինչպէս որ այն ալ չունէր . և քու կին աշխարհքի մէջ չէ թէ միայն մեծ իշխանի որդի և հորդ իշխանութեանը ժառանգ գտնուիլով . այլ և նոյն իսկ աշխարհք գտնուիլով հազար կերպ դիպուած մէկ տեղ գալով է զիտրոց : Վրուսիան մէկ կարգով ինչ մը կամ քու նախնիքներու գաւառական կարգով ինչ առաջ եկած բան մըն է : Բայց այս կարգով ինչ սկիզբը ուրիշ է . հայրդ մէկ աղջիկ մը տեսեր է . կամ աղջիկանը հորը աչքին աղջիկ երեկոցի է կամ ուրիշ ասոր պէս հազար կերպ անահնունելի դիպուածներուն մէջ կը եղեր է :

Արտեւ որ . ես այս հարստութիւնս իմ նախնիքներէն ժառանգեցի . բայց չէ մի որ անոնց ալ վաստակը դիպուածի մը գրուի կը կը լլայ . պահով և միտք քու ձեռքը համարի ալ գիտուած է : Վրուսիան պէս ճարտար հազար հոգի ալ կային . որ կամ բնաւ չի կրցան վաստակել . կամ վաստակելէն ետքը ձեռքէ հանեցին : Վրուսիան իր կարծես որ . քու նախնիքներու գտնեցած հարստութիւնը բնական ճամբով քու ձեռքը հասած է : Եւ յիւ ալ չիտակ չէ . ժառանգելու օրէնք ըսած բանը . օրէնք իրին ազատ կամ քէն կախութեան բան մըն է . որ այդ օրէնքը հաստատուելու օրինաւոր պատճառ ունեցած կրնան ըլլալ . բայց քու կին ասոնց վրայ ունիմ ըսած բնական իրաւունքը այն օրէնք իրին միտքն ալ եկած բան չէ . թէ որ կամ քերտին անանկ ուղեր և ա

նանկ վճիւ հանած ըլլային թէ մէկ մարդ մը իր կենդանութեանը իր ինչքը ուղարկէ պէս բանեցնէ . բայց մեռնելէն ետքը ինչ ունի չունի հասարակապետութեան մնայ . այս օրէնքի գեղգանգատ ընելու իրաւունք ամենեկին չէր ունենար : Վրուսիան գունք ինչքը ինչ կրտեսնելով կը լլայ ինչ կոր նէ անոնց մէկն ալ բնական օրէնքին վրայ հիմն չունի . մարդկային սահմանադրութիւններ են : Օրէնքը գնող մարդոց երևակայութիւնը մէկ ուրիշ կերպի մը դարձած ըլլար նէ . քու կին ալ քու տերութեանը պատճառ կը լլայ . և դիպուածոյն ասոնկ պատահին է որ քեզի համար օգտակար մէկ օրէնք մը անոնց կամքը եղեր է հաստատելու . և գունք ալ այն ատենը այս օրինաց տակը ճներ ես . որով ունեցածներու գտնել կրնաս կոր ըլլալ :

Վրուսիան այն չէ որ . քու հարստութեանը օրինաւոր տեր չես գունք . և ուրիշ մը քու ունեցածները կրնայ քու ձեռքէ չունել : Վրուսիան Վրուսիան . որ անոր բուն տերն է մարդկան անոնք իրենց մէջ բաժանելու համար օրէնք գնելու ներքին է . և այս օրէնքներս մէկ մը հաստատուած ըլլալէն ետքը ասոնք աւերել անիրաւութիւն է : Վրուսիան քեզ քիչ մը օրինակ տուած մարդէս կը տարբերէ . որ անիկա իր ձեռքի թագաւորութիւնը միայն ժողովուրդին մէկ սխալ կարծիքով ձեռք ձգեց . քանզի անոր ժառանգութիւնը Վրուսիան չի հաստատուել օրինաւոր չընէր . բայց քու կը օրինաւոր ըրած է : Վրուսիան իր թագաւորութեանը հրատարակուալ պարտական է . կատարելապէս անոր հաւատարմութիւն ունենալից այս կողմէն է որ գունք ալ անոր պէս այս իրաւունքս ունենալու մէկ

Յին եղած պատերազմին բարեյաջող վախճանին համար, նմանապես իւր գոհունակութիւնը կը ծանուցանէ զօրաց բանակին յիշեալ պատերազմին մէջ ՚ի գործ գրած քաջութեանցը համար, անոնց զանազան տառապանաց և նեղութեանց մէջ ցուցուցած արիութիւնը և գործունէութիւնը համար, վերջապէս առ դաշնակից զօրս ունեցած իրենց ջերմեռանդ մտերմութեանը համար:

Պի պարտան Սեն-Գլու, 24 Նոյեմբեր 1854.
«Օրհնութեամբ»

«Վերջինսին յաղթութեանը վրայօք յուզարկած ձեր յայտագիրը խորին շարժում մը պատճառեց սրտին: Աւստի կը խնդրեմ որ իմ կատարեալ գոհունակութիւնս յայտնէք զօրաց բանակին վասն քաջութեանը զոր ՚ի գործ գրած, վասն արիութեանը որով դէմ դրաւ ամէն տառապանաց և նեղութեանց, և վերջապէս վասն ջերմեռանդ մտերմութեանը զոր կը ցուցնեն մեր դաշնակիցացը: Ընտրեալ կըլլէ յանուանիմ զօրացետաց, պաշտօնատարաց և զինուորաց, իրենց արիական ընթացիցը համար: Մէջ անոնց թէ յոյժ ցաւակից եմ իրենց տառապանացը, իրենց ըրած անազորոյն կորուստներուն, և թէ իմ յարատե ինքնամտարութիւնս պիտի ըլլայ նոյն դժբաղդութեանց դառնութիւնը թեթեւցիւնը:»

«Վասնի փառաւոր յաղթութեանէ ետեւ, յայտնեցայ վայրկեան մը թէ ՚ի փախուստ դարձող թշնամոյն բանակը այսբան փութով պիտի չկորնար նորոգել իւր կորուստները և Սէվաստապոլսը չուսող պիտի իյնար մեր հարուածոց ներքեւ: Բայց կատարեալ պաշտպանութիւնը որով կը պատասխարուի յիշեալ ամուր բերրոյ, և Ռուսաց բանակին հասած օգնական զօրքը, արգելեցին քիչ մը ժամանակի համար մեր յաջողութեանց ընթացքը: Իմ բոլոր հաճութիւնս կուտամ ձեր խոհեմութեանը, որով դէմ դրիք զօրաց անհամբերութեանը որ կու գէր յարձակիլ բերդին վրայ այնպիսի վիճակի մը մէջ, որ խիստ շատ կորուստներ պիտի ըլլային:»

«Վագրից և Վազրից կառավարութիւնները ջերմեռանդ ուշադրութեամբ մը կը հսկեն իրենց արեւելեան բանակին վրայ: Արդէն շագեշարձ նաւեր ծովերէն կանցնին բազմաթիւ օգնական զօրք ձեզի բերելու համար: Այս նոր օգնութիւնները ձեր զօրութիւնը պիտի կրկնապատեն և թայլ պիտի ամն ձեզ վաստակաւ յարձակումը սկսիլ: Օրհնութեամբ յարձակում մը պիտի ըլլայ նաև: Վասարպիտի վրայ և ամէն օր արար հովութիւն կընդունիմ թէ օտար երկիրներուն մէջ հասարակաց գաղափարը օրրոսորէ և ստաւել ՚ի նպատակը կը հասնի: Մէջ է պատճառը որ իւրօրայն ամենին երկիրը չունեցաւ տեսնելով երկար ժամանակէ ՚ի վեր արտաքսեալ մեր արձուանչան գրոշակները ծփալ այսպիսի փառաւորութեամբ մը: քանզի գիտէ թէ իրեն»

հիմ մը չունիս բու մէկ որպիսութեանդ կամ մէկ արժանաւորութեանդ մէջ, դու թեզ բու ջանիւրդ այն հարստութեանը ժառանգ ըլլալու արժանի չես ըրեր: Քու մարմինդ ալ հոգիդ ալ ինքնին անտարբեր են: դուք ըլլալու ալ կը յարմարին նաւափար մը ըլլալու ալ, ամենին անանկ բնական կապ մը չիկայ որ ասոնք մէկ մասնաւոր վիճակի մը կապէ: ուրիշ վիճակներուն ամէնէն ալ հեռու տանի:»

«Մէջ և կեզեւ: Միկե ելածը այն է որ պատճառ մարդուս պէս դու ալ երկու կերպ խորհրդածութիւն պիտի ունենաս: դուրսէն մարդոց հետ վարվիլդ: բու աստիճանիդ վերջուցածին յարմար պիտի ըլլայ: բայց մէկ ծածուկ խորհուրդ մըն ալ պիտի ունենաս, և ճշմարիտն ալ այս խորհուրդըն է որ դու բնապէս անոնցմէ վեր ըլլալու բան չունիս: (Թէ որ հասարակաց մէջ ունեցած խորհրդածութիւնդ քեզ ուրիշ մարդոցմէն վեր կը վերցնէ, մէկալ ծածուկ խորհուրդը քեզ պիտի խոնարհեցնէ, և ուրիշ ամէն մարդոց հետ հաւասար պիտի ընէ: Քանզի քու կին բնական վիճակդ այս է:»

«Քու վրայ զարմանալով քեզ նայող մարդիկ կարելի է որ այդ խորհուրդը չգիտնան: Կը կարծեն որ ազնուագգի ըլլալու մէկ բնական մեծութիւն մըն է, և հասարակօրէն մեծերը բնապէս իրենցմէ վեր ուրիշ տեսակ մարդիկ կը կարծեն: Կու գիտնեն անոնց այս սխալ կարծիքը երեւան մի հաներ: Չիտիկ մի ուղի: բայց այդ մեծութիւնովդ չափդ մի փախցնիլ: մի ամբարտաւանիք մանաւանդ դու բու էութիւնդ որ ըրիչներէն բնապէս վեր բան մը կարծելով դուն քեզ չմտնաս:»

անկախութեանը համար միայն կը պատերազմիք: Պարծանք կը համարիմ ինչ յայտնելու թէ զօրաց բանակին հայրենասիրութեանը և անոր անընկճելի քաջութեան արդիւնքն է որ Վազրիան վերստին իւր արժանաւոր աստիճանին մէջ մտաւ և յաղթութիւնը նորէն եկաւ փառաւորելու մեր գրօշակները:»

«Վերջու դարկեմ Սոնթէպէլոս զօրագետը, որ իմ բանակի օգնականներէս մէկն է, բերելու համար զօրաց բանակին իրեն արժանաւոր վարձատրութիւնները:»

«Վերջապէս, զօրացետ, կաղաչեմ զՄտուած որ իւր սուրբ պահպանութիւնը ձեր վրայէն պակաս չընէ:»

Վագրից թայմը օրագրոյն նոյն մեքերի 18 թերթին մէջ կը կարդամք:»

«Միայն մտաբան է տրտմալի խորհրդածութիւններ ընել: քանզի (ամուսն Յին) պատերազմին հետեւեալ օրը բազմաթիւ օգնական զօրք հասան, որոց մէկ մեծ մասն ալ ծանապարհը կը գտնուի: Վազրիացիները երկու զօրագետին աւելի կը յուզարկեն և մեք կը յուզարկեմք ինչ որ կրնամք: Քանի որ դաշնակիցները պիտի պահեն իրենց դիրքը, կարող պիտի ըլլան ընդունիլ ծովէն օգնութիւններ միևնոյն արագութեամբ, որ Ռուսերը ցամաքէն պիտի ընդունին: Քատայս մասին կրնանք փաստահարութիւն ունենալ կառավարութեան և ազգին վրայ: որոնք արժանի պիտի չըլլային վիճարաց զարս յուզարկեցին, և դատին զոր յանձնաւոր եղան պաշտպանելու: Եթէ ձախքը խնայելու ըլլան, կամ ոչինչ բանի տեղ դնելով զգոհարութիւնները և զվտանգները, խոյս տան օգնութեան հասնելու մեր քաջ զինուորաց որ այժմ մեզ համար կը պատերազմին: Կերևի թէ Ռուսերը Վերջինսին պատերազմէն ետեւ չհամարձակեցան յարձակելու մեր վրայ: Աւստի ժամանակ ունեցանք մեր դիրքը զօրացնելու, և ըստ երեւմանց այս բանը անընդհատ ՚ի գործ դրուած է: Եւ ամենակը բոււական տեղեկութիւններ կուսուց մեզ: այժմ գիտեմք թէ ձիւար զօրքը շատ հարկաւոր չէ այն տեղ, ուր բուր ծովերէն կը լուծուի: և ուր խիստ դժուար է շուր գտնել ձիւարուն համար: Վերջերհաւասարի հովերը սկսան փշել: բայց և այնպէս դժուար պիտի չըլլայ մեզ համար մեր զինուորաց պաշարոց բեռնաւորութիւնները վտանգեցնել: Յոյսերնիս մեծ է, և մանաւանդ վտանգ եմք թէ պիտի կրնանք հոգ անել մեր զինուորաց բարեկեցութեանը, որ բանակիտլ մեն ՚ի վերայ տրտում և սառնացեալ ժայռից մրկիս:»

«Վերջինսին յաղթութիւնը հետեւեալ յօգուածը կը հրատարակէ: «Մեր որ կը զարմանան Վեփաստապոլս պաշարման երկարատեւութեանը վրայ, պէտք է յիշեն թէ յամին 1793 թ աբիլիէն քաղաքին բերդը ունեւորեցաւ 42 դիւրեր և 42 ցերեկ, և ամէնը 48000 ունեւոր նետակեցան: Վաշարոցը թիւք որոնք Վասարիացի և Վագրիացի էին, 100 հազար հոգի կը հասնէր և 344 թիւղանոթ և հրասանդ (հալան) ունէին: իսկ պաշարեալները միայն 10000 հոգի էին, և 175 թիւղանոթ ունէին: Վագրահաւառակն Վեփաստապոլս մէջ պատերազմական անհաբին և բազմաթիւ գործիքներ ու նիւթեր կան: Վերջայ այս ամենայնի տարակոյս չկայ թէ դաշնակցաց թիւղանոթաձիգ զօրքը կարող են յաջողութեամբ յարձակում մը (ասայթօ) ընելու: Ստորգ է որ Վեփաստապոլս ինչպէս նոյն թերթի Յին կարող եղաւ արգելել զառաջին յարձակումը թէ և ծանր վնասներով, սակայն երբ որ դաշնակցաց օգնական զօրքերը հասնին, փորձ պիտի փորձեն նոր յարձակումներ ընելու: Միւս կողմանէ գիտնալ արժան է որ Վեփաստապոլս քաղաքը պատրաստուած է խիստ սատուիկ կերպիւ պաշտպանուելու: Քանզի ամէն մասնաւոր

«Սա հասարակութեան սխալ ըլլալը թագաւոր եղող մարդուն ինչ կըսես: թէ որ իրեն բնական վիճակը անանկ մէկ կերպով մը մտնար որ կարծէր թէ այս թագաւորութիւնս պէտք է որ իրեն տրվի: Ինքը անկա ժառանգելու կրաւորն ունէր: Նոր յիմարութեանը և խեղճութեանը վրայ կը զարմանաս: Վայց իրենց բնական վիճակը մտնող երեւելի մարդիկ սակեց վար ինչ ունին: Այս խրատս շատ շահաւոր և պիտանի է: Քանզի մեծերուն անզուսպ ըլլալը և խորխտութիւնն և բռնութիւնն անկեց կուգայ որ իրենց ինչ ըլլալը չեն գիտեր: Վժուար բան է որ անանկ մարդիկ որ ներսէն իրենք զերենք ուրիշ մարդոց հաւասար կը բռնեն, և Վստուծոյ իրենց տուած քանի մը մարդ մուկեր աղէ կուտիւններուն իրենց կողմանէ մէկ արժանաւորութիւն մը չունենալով ստացեր ու ասով ուրիշներէն վեր կը դրեն, ասանկերը այնքան ամբարտաւանութիւն բանեցընեն: Այս բանիս համար պէտք է որ մարդ ինքըզինք մտնայ, և կարծէ որ իրօք անոնցմէ վեր մէկ գերազանցութիւն մը ունի: և իմ քեզի հասկըցընել ուզած խաբվիլդ այս բանին վրայ կը կայանայ:»

«Ուրիշները քեզի սրբան պարտական են նեղիտեալը պէտքէ որ անոնցմէ անկեց եկել բան չուզես: քանզի ասիկա յայտնի անկաւորութիւն է: Վակայն ձեր վիճակի մարդոց մէջը ասիկա շատ կը գտնուի կը, քանզի իրենց վիճակին բնութիւնը չեն գիտեր:»

«Վագրից քի մէջ երկու տեսակ մեծութիւն կայ: մէկն է օրինք մեծութիւն, և մէկայլ քեռնական մեծութիւն: (Օրինք մեծութիւնը մարդոց կամքէն կախում է, որ իրաւունք ունեցեր

«Սա Վեփաստապոլս: Մէն բաներու մէջ պատերազմը լեցուն է պատահումներով, դիւրափոփոխ է, ՚ի դերը կը հանէ զանկալութիւնները, գործողութեան սեսարանը ուրիշ տեղ կը տանի, տակնու վրայ կընէ իւրաքանչիւրոյն պաշտօնները և փոփոխութիւններ յառաջ կը բերէ: Վատերազմը երբեք ուրիշ մասամբ այնքան ՚ի դերը չհանէր մարդոց ամէնէն քաղաք անկալութիւնները, որչափ իւր ընելու զոհից ընտրութեամբը:»

«Օմտաւ ածեմք թէ ոչ միայն ընդդէմ Վենչիքի իշխանին կը պատերազմիմք, այլ ընդդէմ բոլոր զօրութեան Վիկտորյոս կայսեր: որ իւր ունեցած ամէն զօրութիւնները անտարակոյս պիտի կենդանացնէ խոր մէջ ունեցած մեր դիրքը դէմ: Աւստի պէտք է հոգ տանինք որ պէտքի չըլլայ որ մեր զօրաց բանակը ընկնուի թշնամոյն զօրաց շատութեանէն: Քանզի կրնանք դիւրութեամբ օգնական զօրք յուզարկել: և ըստ այսմ մասին, ինչպէս նաև ՚ի մասին զինուորական յաջողակութեան և անհանկարծ քաջութեան, գերակայութիւնը մեզ կը վերաբերի: Աւստի պէտք է մեր սրգար դատին մէջ և ՚ի նպատակը իւրօրայն ցուցնել այն հաստատուն որոշումը, զոր կը գործածէ մեր հակառակորդը իւր անիրաւ և յախոտակից դատին մէջ:»

«Վերջինսին յաղթութիւնը հետեւեալ յօգուածը կը հրատարակէ:»

«Մեր որ կը զարմանան Վեփաստապոլս պաշարման երկարատեւութեանը վրայ, պէտք է յիշեն թէ յամին 1793 թ աբիլիէն քաղաքին բերդը ունեւորեցաւ 42 դիւրեր և 42 ցերեկ, և ամէնը 48000 ունեւոր նետակեցան: Վաշարոցը թիւք որոնք Վասարիացի և Վագրիացի էին, 100 հազար հոգի կը հասնէր և 344 թիւղանոթ և հրասանդ (հալան) ունէին: իսկ պաշարեալները միայն 10000 հոգի էին, և 175 թիւղանոթ ունէին: Վագրահաւառակն Վեփաստապոլս մէջ պատերազմական անհաբին և բազմաթիւ գործիքներ ու նիւթեր կան: Վերջայ այս ամենայնի տարակոյս չկայ թէ դաշնակցաց թիւղանոթաձիգ զօրքը կարող են յաջողութեամբ յարձակում մը (ասայթօ) ընելու: Ստորգ է որ Վեփաստապոլս ինչպէս նոյն թերթի Յին կարող եղաւ արգելել զառաջին յարձակումը թէ և ծանր վնասներով, սակայն երբ որ դաշնակցաց օգնական զօրքերը հասնին, փորձ պիտի փորձեն նոր յարձակումներ ընելու: Միւս կողմանէ գիտնալ արժան է որ Վեփաստապոլս քաղաքը պատրաստուած է խիստ սատուիկ կերպիւ պաշտպանուելու: Քանզի ամէն մասնաւոր

«Սա հասարակութեան սխալ ըլլալը թագաւոր եղող մարդուն ինչ կըսես: թէ որ իրեն բնական վիճակը անանկ մէկ կերպով մը մտնար որ կարծէր թէ այս թագաւորութիւնս պէտք է որ իրեն տրվի: Ինքը անկա ժառանգելու կրաւորն ունէր: Նոր յիմարութեանը և խեղճութեանը վրայ կը զարմանաս: Վայց իրենց բնական վիճակը մտնող երեւելի մարդիկ սակեց վար ինչ ունին: Այս խրատս շատ շահաւոր և պիտանի է: Քանզի մեծերուն անզուսպ ըլլալը և խորխտութիւնն և բռնութիւնն անկեց կուգայ որ իրենց ինչ ըլլալը չեն գիտեր: Վժուար բան է որ անանկ մարդիկ որ ներսէն իրենք զերենք ուրիշ մարդոց հաւասար կը բռնեն, և Վստուծոյ իրենց տուած քանի մը մարդ մուկեր աղէ կուտիւններուն իրենց կողմանէ մէկ արժանաւորութիւն մը չունենալով ստացեր ու ասով ուրիշներէն վեր կը դրեն, ասանկերը այնքան ամբարտաւանութիւն բանեցընեն: Այս բանիս համար պէտք է որ մարդ ինքըզինք մտնայ, և կարծէ որ իրօք անոնցմէ վեր մէկ գերազանցութիւն մը ունի: և իմ քեզի հասկըցընել ուզած խաբվիլդ այս բանին վրայ կը կայանայ:»

«Ուրիշները քեզի սրբան պարտական են նեղիտեալը պէտքէ որ անոնցմէ անկեց եկել բան չուզես: քանզի ասիկա յայտնի անկաւորութիւն է: Վակայն ձեր վիճակի մարդոց մէջը ասիկա շատ կը գտնուի կը, քանզի իրենց վիճակին բնութիւնը չեն գիտեր:»

«Վագրից քի մէջ երկու տեսակ մեծութիւն կայ: մէկն է օրինք մեծութիւն, և մէկայլ քեռնական մեծութիւն: (Օրինք մեծութիւնը մարդոց կամքէն կախում է, որ իրաւունք ունեցեր

տեղը անընդհատ մեծ կարգավիճակներ կանգնեցնեն. և այս պարտականություններն անոնց առջև չհասնողները խնայող կերպով պարտավորված են: Այս տարակույս քաղաքին փողոցներուն մեջ արիւն անհեղ կոտորածներ պիտի ըլլան. և այս տեսակ պատերազմներու գաղտնիքները շատ վարժ են: Այսպէս քաղաքը առաւելապէս զինուորային կրնանք քան թէ խաղաղասէր ժողովրդի բանակ մը բնակարանի: Այս քաղաքին բնակչաց կացութիւնը սոսկալի եղած պիտի ըլլայ, ըստորում ոչ միայն թնդանթնային գնդակներէն այլև հրահրանքով թիւններէն մեծամեծ հարուածներ կրկնուին. և արդէն բովանդակ փողոցներ միմիկի դարձած են:»

Վարդինյ Մարտի 20 թերթը յետագայ աղբարարութիւնը կրպարունակէ:

«Ասալ տեղեկութիւններ ունեցող անձինք գեղերուն մէջ սուտ լուրեր կրտարած են թէ կառավարութիւնը 500,000 հոգի զորագործել պիտի ընէ. թէպէտև այսպիսի անհիմն լուր մը ըստ ինքեան յայտնի ըլլալով, հերքուելու կարտուածի չունի, ի վերայ այս ամենայնի հարկ կրհամարիմք՝ նշանակել զայն պարկեշտանաւոր աշտարակներ: Արդոր օրէնսդիր ժողովը պիտի գումարուի, յայնժամ ամենէն շատ պիտի խնդրուի այնպիսի զօրք, որչափ որ անցեալ տարի առնուեցաւ. Այս օրինակ է իբաց վիճակը:»

Վերանայնական լրագիրներէն ոմանք հետևեալ յօդուածը կը հրատարակեն ի մասին համաձայնութեան որ կը յուսացուի թէ հաստատուած է ի մէջ Ասորիոյ և Վրաստանի:

«Հաւատարիմ աղբիւրք քաղաքը տեղեկութիւններ կրանանք թէ Ասորիոյ և Վրաստանի մէջ եղած քաղաքական յարաբերութիւնները անոր ու բարեկարգ կերպարանք մը կրտանան. Վերանայնական նկատմամբ: Այս երկու տերութեց մէջ կատարեալ համաձայնութեան յոյսը հիմնուած հիմա գրեթէ աներկայ կերակրէ: Վրաստանը տերութիւնը այս բանին գործակից եղաւ ծանրակշիռ զինուորներ ընելով:»

«Այսեալ ամսոյ 30ին Վերանայնական լրագրիցաւ ի վիճակ, ի պատասխանի Ասորիոյ գահաձիւն գրութեանը որ ի 23 նոյն ամսոյ, պաշտօնական նամակ մը որ կատարելապէս կը հաստատէ այս անկեղծութիւնը: Այստեղ պաշտօնական նամակին մէջ Վրաստան հինգ հիմնուոր պայմաններ կը ընէ, որոց էութիւնը այս է. Վրաստան յօդուածային մէջ Վրաստան իւր հաճութիւնը կուտայ հաշտութեան չորս հիմնուոր կէտերուն:

Արհարդին մէջ այս բանին իբրև գաղտնի կրգնէ թէ Ասորիան այս հիմնուոր կէտերէն ուրիշ բան պիտի չարհաննէ որեւիցէ վախճան ունենալու ըստ այժմեան պատերազմը: Արհարդին նպատակն է առաջարկութիւն մը ընել Ասորիոյ և Վրաստանի կողմնակէ գերմանական ազգային ժողովոյն մէջ հրահրելու համար զնա որ իւր հաճութիւնը տայ այս չորս հիմնուոր կէտերուն. և յայնժամ գերմանական գաղտնիքները և Ասորիան ու Վրաստան պիտի յայտնեն Վերանայնական գահաձիւն թէ այս հիմնուոր պայմանաց ընդունելութիւնը հարկաւոր է հաստատելու համար Վրաստանի մէջ յարտուելու ամուր խաղաղութիւն մը: Չորրորդ յօդուածային մէջ Վրաստանը կը խնայուի Վրաստանի ղեկավարի մը: Չորրորդ յօդուածային մէջ Վրաստանը կը խնայուի Վրաստանի ղեկավարի մը իւր իսկ երկրին մէջ, այլև եթէ Վրանայնական իշխանութեց մէջ անգամ անոր վրայ յարձակուելու ըլլան: Վերանայնական հինգերորդ յօդուածային մէջ կը խնայուի Վրաստանի ղեկավարի մը: Վերանայնական իշխանութեց մէջ ի գործ պիտի դնէ Վերանայնական յանձնարարական զինուորական ժողովը՝ պաշտպանելու համար այս որոշումները գործնականութեամբ և ուժով:»

«Վրաստանային Վրաստանը մեծ հաճութեամբ ընդունեցաւ Վրաստանի այս առաջարկութիւնները, և թէ փութացաւ նոյն մտօք ստատասխանելու Վերանայնական գահաձիւն:»

1. անտոնի Մարտի 19 թերթը լրագրոյն նոյնման է: 23 թերթին մէջ կը կարդայմք:

«Արդ Ռեպուբլիկը ընդհանուր զօրացեալ պատերազմական խորհուրդ մը գումարեց, ուր որոշեցաւ թէ գաղտնիցայ բանակը պէտք է որ ձևաւորուի Վրաստանի մէջ: Վերանայնական իշխանութեան մէջ քանի մը փոփոխութիւններ պիտի ըլլան: Արհարդ զօրաբաժինը՝ առաջին զօրաբաժինին հետ պիտի միաւորուի: Վրանայնական ժողով մը կարգադրեցաւ ստուգելու համար Ռուսաց ընթացքը մեր վերաւորաց նկատմամբ. քանզի ամեն ծանուցաբաց համեմատ քարտարական ընթացք մը ունեցան Ռուսերը. ըստորում մեր վերաւորակներէն շատերը ինկած ըլլալով՝ հրացանի սլաքներով դարձեալ վերաւորեցան:»

«Այդպիսի վեհապետ թագուհուհին հրամանաւոր Վեճին Վրաստանի ազգային ժողովը (բարլամենթ) ղեկտնեց ի 12ին ըստ նոր տուածի պիտի բացուի. նմանապէս Վաթնիկի կայսեր հրամանաւոր Վարդինյ օրէնսդիր ժողովը և ծերակուտին անգամները նոյն ամսոյ 14-26ին պիտի գումարուին:»

մարտին: Այնպէս երկու տերութեանց ազգային ժողովները գոյցէ երբէք առիթ չունեցան այս պիտի ծանրակշիռ ինքիքներու վրայօք զբաղել: Տարակույս չայ թէ Վարդինյ օրէնսդիր խորհրդանոցը և ծերակուտը իրենց հաճութիւնը պիտի տան այն կարգադրութեանց որոս կատարուած թիւնը արժան պիտի համարի առաջարկել ի նպատակ փառաց և դժուար գործողութեանը ուրուն մէջ մտած է հայրենիքը: Վրանայնական լրագիրը մէջ ևս հասարակաց կարծիքը, որ գոյցէ ևս առաւել գրգռեալ է քան թէ ի Վարդինյ անշուշտ մեծ ազգային խորհրդանոցին:

Վրագրական լրագիրները կը կարծեն թէ բարլամենթին բացուելը միայն քանի մը օր պիտի տևէ. և թէ անոր անդամաց գումարուելուն դրաւոր նպատակը ուրիշ բան չէ, բայց միայն առաջարկել ժողովոյն որ իւր հաւանութիւնը տայ յուղարկելու ի Ղարաբաղ, և ի Վրանայնական կողմն ազգային պահպան զօրքերը՝ փոխանակ նոյն տեղուանքը գտնուած ճակատամարտ զինուորաց, որոնք խառն պիտի երթան: Ռուսաց օրագիրը այս կարգադրութեան հարկաւորութիւնը անհրաժեշտ կը համարի, որուն վրայօք հետևեալ կերպիւ կը խոսի:

«Վրանայնական ծովի գերեայ երկիրները գրտնուած մեր զօրքերը, ուր թշնամույ ստուերը անգամ չունիմք, հարկաւոր են ի վերայ հաշտաւոր հրահրանքին (պուստուս), ուր աշխարհիս ամենէն մեծ տերութիւնները ի մահ կը պատերազմին և պիտի չգիշաննին մինչև որ իրենց ամեն զօրութիւնները սպառուին:»

Նոյն լրագիրը, որ ժամանակէ մը ի վեր մեծ ընթացքով անգամ թի կը ընդունէ արևելեան կուռոյն համար, տարակույս չունի թէ բարլամենթին անգամները պիտի գումարուին հաստատուն որոշմամբ իրենց հաճութիւնը տալու կառավարութեանը, որ հարկաւոր եղած դրամը և զինուորները կարգադրէ ու ամենայն զօրութեամբ յառաջ տանի զպատերազմը:

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԳՈՒԼՈՒՄ, 29 ՀՈՅՄԱՐԵՐԻ

Կոստանական հրամանագրով բարձրապատիւ Երեւանի վարչական, որ վեհապետ Ռուսթամի փեսան է, փողերանոցի վերատեսուչ (զարպիսանէ միւշի անուանեցաւ: Այս օրէնսդիր Վեճինի օրէնսդիրը կը վարէ, ծովայնութեան ժողովը խորհրդական կարգեցաւ: Երգարութեան տեսանին անգամ Վաթնիկի պէլը նաւարանին վե-

իշխաններուն զիմացը ստի վրայ կայնելու է, և այս պարտականութիւններն անոնց առջև չհասնողները խնայող կերպով պարտավորված են: Այս բնական յարգանքները որ ներսէն վարկում մը ունենալ է, միայն բնական մեծութիւն ունեցողներուն պարտական եմք: Վրոք համար այս բնական մեծութիւններուն հակառակ բաներն ալ անարգ և ոչինչ սեպիլ մեր պարտքն է: Վրանայնական կայսեր իսկ անոր համար քու վրա վարկում ունենամ. բայց հարկ է որ անցած ատենդ բարեկարգ կայնիմ: Թէ որ դուքս ըլլայդ զատ՝ աղէկ մարդ ալ ես նէ՝ այն ատենը երկու տեսակ յարգութիւնն ալ քեզի ընելու պարտական եմ: Վրանայնական աստիճանիդ վայելուչ յարգութիւնը որ արտաքին նշաններով կը ընկնայ, քեզնէ չեմ ինայեր. նոյնպէս՝ քու աղէկ մարդ ըլլալովդ իրաւունք ունեցած վարկումդ ալ կուտամ քեզի: Վրոք թէ որ դուքս ըլլաս և աղէկ մարդ չըլլաս նէ՝ այն ալ տեսնուալք իրաւունք չեմ խափաներ. մարդկային կարգադրութեամբ քու պատուոյդ արժան սեպիլ մը յարգանք կը ընեմ. ներսէս ալ քու կին բնական փորքութեանդ և ինքիդ պատկասութեանը մոյլելուչ արհամարհութիւն չուր: Այս այս պարտականութեանց արգարութիւնը ասոր վրայ կը կայանայ. և անիրաւութիւն է՝ օրինօք մեծութիւնները բնական վարկումով յարգելու կամ բնական մեծութեանց համար օրինօք յարգութիւն ըսվածները ուղիւ: Այսինչ մարդը ինձմէ աղէկ երկրագափութիւն գիտնալուն համար իմ վերի կողմն անցնիլ կուզէ երգիւ. ես անոր կը ընեմ որ այդ պիտի բաներէն ա-

մենեկն չհատընար: Արհարգութիւնը բնական մեծութեանց կարգն է. աւելի վարկումն է անոր փոխարէնը. բայց մարդիկ այս մեծութիւն ունեցողին դրսէն մէկ պատիւ մը և մէկ առաւելութիւն մը չեն սահմաներ: Վրանայնական կայսեր վերի կողմը կը խնայուի. բայց երկրագափութեանը կողմէն անիրաւ ինձմէ աւելի կը յարգեմ, անոր վրայ աւելի վարկում ունիմ: Վրանայնական երբոր դուն դուքս կամ տերութեան նախարար ըլլալով՝ իմին քու առաջդ գլխի բաց կենալս հերիք չես սեպ, այն ալ ուզես որ քու վրա սրտանց վարկում ունենամ, քեզի այն կողմէն այն ատենը, որ այդ վարկումն ինչ իրաւունքով ինձմէ ուղիւ ինձի հասկը ցընես. այդ վարկումն արժանի եղած բնական մեծութիւնը ինձի ցընընես: Թէ որ այս ընեն նէ՝ իրաւունք է որ քու վրա վարկում ունենամ. և թէ որ անկէց ետ մնամ նէ՝ անիրաւութիւն ըրած կըլլամ: Վրոք թէ որ քու վրա ասանկ մեծութիւն չկիրնաս ցընընել նէ՝ քու վրա վարկում ունենալու ուղիւ ալ անիրաւութիւն է: Եւ բոլոր աշխարհքիս մէջ գտնուած իշխաններուն ամենէն մեծը անգամ ըլլաս նէ՝ այդ բանին գլուխ ըլլալդ չունենալդ ստոյգ գիտցիր:

3. Ռուսի ես ալ քեզի քու ճշմարիտ վիճակդ ճանցընել կուզեմ: Վրանայնական աստիճանիդ մարդոց ամեն բանէն աւելի մտացած բաներնին այս է: Ինչ կը կարծես: մեծ իշխան ըլլալ ըսելը ինչ ընէ է: Վարդոց ցանկացած առարկաներուն մէկ շատին տեր ըլլալ և ասով շատ մը մարդոց փափաքը և ցանկութիւնը և պիտոյքը լեցընելու կարող ըլլալ ըսել է: Վարդիկ ալ ձեր

քովը քաղող՝ այս ցանկութիւններն ու այս պիտոյքներն են. ասոր համար անոնք ձեր ձեռքին տակ կը ընտանեն ու ձեզի կը հնազանդին: Այս որ չըլլար նէ՝ անոնք ձեր երեսն անգամ չէին նայեր. բայց անկեղծութիւն ունին որ այն ծառայութիւններնու և հնազանդութիւններնու փոխարէն՝ որ քեզի կը ցընընեն, քեզնէ իրենց փափաքած բարիքին մէկ մարդ ձեռք ձգեն, քանզի կը տեսնեն որ անոր տնօրէնը դուն ես:

Վրոք ծոյ չորս դին Վստուածսիրութեամբ լեցուն մարդիկ են. որ անոր կարողութեանը վերաբերեալ սիրոյ բարիքը անկէց կուզեն. ուստի յատկապէս խօսելով Վստուած սիրոյ թագաւոր է: Վրոք պէս քու չորս կողմդ ալ ինքի մարդիկ կայներ են. դուն ալ քու հասկը ցած կերպով անոնց վրայ կը կարգես: Վրանայնական լրագիրը աշխարհային ցանկութիւններով լեցուն է, և քեզնէ ալ այս ցանկութեանս վերաբերեալ բարիք կուզեն. անանկ է նէ դուն ալ յատկապէս խօսելով՝ ցանկութեան իշխան եղած կըլլաս: Վրանայնական լրագիրը քիչ տեղի վրայ կը տարածի, բայց տիրելու կողմէն աշխարհքի մէջ գտնուող պիտու մեծ թագաւորներուն հաւատարմութիւնը: Վրանայնական լրագիրը քեզի պէս ցանկութեան թագաւոր են: Վրանայնական լրագիրը քեզի պէս ցանկութեան լրագիրն է: Վրանայնական լրագիրը քեզի պէս ցանկութեան լրագիրն է: Վրանայնական լրագիրը քեզի պէս ցանկութեան լրագիրն է. անոր համար ասոնք ուժով են:

Վրոք դուն քու բնական վիճակդ զիմնալով անոր յատուկ եղած վիճակները բանեցուր. ինչ կը կարգով իշխան եղար նէ՝ նայէ որ իշխանութեդ վրան տեսելու համար անկէց գատ ճամբայ չըրա-

